
Miralles es resisteix a acceptar els prejudicis o les prevencions dels qui neguen la possibilitat de recuperar la llengua col·loquial d'etapes anteriors a l'enregistrament tecnològic de la veu, a penes fa un segle. L'autor ha dedicat molts esforços al recull i anàlisi de les fonts orals de la cultura popular a punt d'extinció. Fruit d'aquest interès són les seues introduccions a la metodologia d'estudi de les històries de vida, que en certa manera trasllada, amb les correccions pertinents, a la interrogació del passat. En aquesta comesa fa servir els esmentats llibres de cort mallorquins, així com també d'altres reculls documentals de processos criminals d'àmbit valencià o principatí, repartits entre la segona meitat del segle XIII i la primeria del XV. L'autor aprofita la recerca pròpia o d'altri en el desvetllament d'un gènere que, amb resultats desiguals, compta ja amb precedents notables.

Amb el suport teòric de la lingüística de la variació, Miralles extrau d'aquestes fonts moltes notícies rellevants només amb l'anàlisi de fórmules i formes pròpies de l'oralitat i relatives al tractament personal, a les exclamacions o interjeccions i a les formes d'insult. El darrer text de temàtica medieval és el més breu. Es tracta d'una crítica periodística en què l'autor denunciava les múltiples deficiències d'una edició del *Llibre de bons amonestaments*, de fra Anselm Turmeda. Les crítiques desfavorables sovint alcen polseguera i van més enllà del debat intel·lectual. L'autor apunta en la introducció del recull que, en aquest cas, les seues opinions potser fomentaren el *gonellisme*, l'episodi mallorquí de secessionisme lingüístic que, a diferència del cas valencià, no es traduí en una força política contundent. Anècdotes a banda, la inclusió d'aquesta peça breu de crítica combativa denota que Miralles no té vocació d'estudiós atrinxerat en la venerable torre d'ivori filològica i que no s'està de dir el que pensa. .

L'estudi que tanca el recull es dedica a la controvertida figura de mossèn Antoni Maria Alcover, apòstol de la llengua, home de combat, savi i polemista vehement, de qui Miralles, fent ús de diverses aportacions i de judicis contrastats, ens ofereix un vívid i ponderat clarobscur. En conjunt, doncs, és aquest un útil i equilibrat recull d'estudis que, malgrat l'aparent caràcter especialitzat, no es limiten a la pura discussió erudita, sinó que suggereixen, de vegades de manera velada, elements de reflexió sobre el present. Com observa Massot i Muntaner, conspicu prologuista del llibre, aquest constitueix un nou lliurament d'una obra completa en curs, concebuda des de Mallorca i oberta a tota la nostra comunitat lingüística.

MIQUEL NICOLÁS
Universitat de València

Josep Lluís MARTOS, *Fonts i seqüència cronològica de les proses mitològiques de Joan Roís de Corella*, Universitat d'Alacant, Departament de Filologia Catalana, "Biblioteca de Filologia Catalana", 10, Alacant 2001, 299 p.

En un primer moment no em semblava pas de ser la persona més adient per a escriure aquesta ressenya, si és que s'hi havien de seguir freds i estrictes criteris acadèmics: l'autor ja havia ressenyat el meu llibre dedicat al mateix Corella, jo havia format part del tribunal de la seva tesi doctoral, hem discutit llargament les respectives opinions i punts de vista, quan coincidents i quan dissidents i, a més a més, des d'aleshores som molt bons amics. Tanmateix, vaig pensar que, això que a primer cop d'ull podia ser un obstacle a consideracions objectives sobre la seva obra, en realitat es transformava en un mitjà de sinceritat a l'hora d'expressar això que penso d'aquest llibre: res de compliments o formalitat en els elogis, sinó estima vertadera i fonamentada; res de prevenció o hostilitat en expressar crítiques, sinó franca dissidència basada en el respecte sincer. És a dir, em semblava com una manera de tornar una mica de perduda *humanitas* al món i a les relacions dels qui estudiem 'humanitats'.

Aquest llibre té moltíssims mèrits i ens permet de donar un enorme pas endavant en l'estudi i la comprensió de l'art literari de Corella. I gràcies a aquest fet en té un altre d'afegit i de gran importància, al meu parer, perquè així s'integra amb altres obres recents en unes línies de recerca que permetran, finalment, de caracteritzar i definir tota, o part, de la literatura en català de les darreries del segle XIV i del XV segons criteris interns i no amb la il·lusòria ajuda d'etiquetes d'importació. M'explico. Hi ha autors, actius en una època que podríem tancar entre les dades 1385-1465, que presenten unes evidents novetats en la seva manera de fer i de veure la literatura respecte a la tradició precedent i part de la contemporània. Autors d'entre els quals sens dubte destaquen Bernat Metge, Joan Roís de Corella i Joanot Martorell. Les novetats culturals i literàries per ells representades els ha atret etiquetes per comparar-los o inserir-los en corrents literaris presumptament europeus: així Metge és un humanista, Corella un home del renaixement i Martorell, més ambigüament difícil d'encaixar, un escriptor realista o modern. Tot i que encara nombrosos estudiosos segueixin fent servir aquestes enganyoses categories, la crítica més avisada ens ha mostrat que són errònies i s'ha encarregat de mostrar-ne els profunds lligams amb la cultura medieval. D'aquesta manera, si hem perdut il·lusions de pseudomodernitat, sí que hem guanyat certes de continuïtat certificant una tradició. Tanmateix, encara falta alguna cosa, perquè en part hem anant substituïnt unes etiquetes posant-ne unes altres de medievals. El que hem perdut és el sentit de la diferència, de la ruptura que aquests autors, amb la seva manera d'escriure, tracen amb el passat: la seva novetat. Novetat que, evidentment, no haurem de definir manllevant terminologia des de l'exterior, sinó que s'haurà d'apreciar amb categories i criteris definits des de l'interior i que només complexes i detallades anàlisis del quefer literari ens podran revelar i matisar amb exactitud. És en aquest sentit que el llibre de Martos camina en paral·lel amb altres estudis que, jo diria, són tots caracteritzats per l'absència de prejudicis crítics, com els de qui escriu sobre Corella i Metge o el de Josep Pujol sobre Martorell, als quals dona un enorme suport, pel contrast de la pràctica literària que s'hi estudia, el de Tomàs Martínez sobre la difusió i recepció de Sèneca. A més, estic extremadament satisfet perquè veig com les meves recerques sobre Corella s'enllacen perfectament amb les de Martos i els dos llibres es presenten com dues cares d'un díptic i ajuden a entendre's i corroborar-se l'un amb l'altre.

El primer capítol, pp. 19-29, titulat «La moralització dels mites en l'Edat Mitjana», permet de contextualitzar, per exemple, la feina de Corella a l'interior d'unes tradicions i consent, alhora, de percebre en què se'n distancia, de com, tot i ser les lectures morals dels mites clàssics el rerefons del seu pensament literari, no és tanmateix aquest el seu objectiu primari i tampoc influeixen directament en el tractament literari dels mateixos mites. L'única peça directament dedicada al comentari d'un mite, *Lo johí de Paris*, queda com una composició aïllada, a la frontera entre la primera i la segona fase de producció.

Però és la resta del llibre que proporciona els materials per entendre en profunditat la construcció de les proses i que permet de comprovar en detall en quina manera l'ètica, més que el moralisme, n'influïen la composició.

El gruix del llibre és dedicat a l'anàlisi minuciosa de totes les proses mitològiques de Corella. El principi que en regeix l'ordenació és un principi cronològic. Confirmant i profunditzant la meua hipòtesi que les proses mitològiques corresponen a la primera etapa de la producció literària de Corella, Martos desenvolupa uns criteris estilístics i compositius tenint en compte les formes d'elaboració de les proses i el diferent nivell i complexitat en la manipulació de les fonts, criteris que permeten d'articular en profunditat la cronologia relativa d'aquestes proses. La seva hipòtesi, que tot i no deixar de ser una hipòtesi és argumentada amb molta subtileza i credibilitat, té unes implicacions ben importants, molt més enllà del simple detallisme cronològic. Si l'hem de creure, i jo el crec, aquesta seva pauta cronològica permet d'apreciar com, a partir d'unes primeres proves, encara senzilles i en certa manera fidels als originals, com són la *Letra* d'Aquil·les i el *Rahonament* d'Ulisses, la capacitat literària i tècnica de Corella adquireix complexitat i capacitats de recreació cada cop més personals i originals, sempre més lluny

doncs de la figura d'un traductor infidel, per matisar així, amb riquesa de detalls, l'obra d'un recreador profundament original.

A continuació Martos analitza, minucios i implacable, el text de les proses mitològiques. Prosa rere prosa, segons la seva sèrie, ens en presenta una lectura en detall, se n'analitzen i comproven les fonts ja conegudes amb una anàlisi del nivell de manipulació i d'originalitat que es dibuixa com un continuat i utilíssim comentari literari. Es comprova amb exactitud el deute que Corella té amb les fonts conegudes, per les quals es revelen unes lectures molt més àmplies i minucioses dels seus *auctores*—Ovidi, Sèneca i Virgili—del que ja es coneixia. Se n'individuen de noves, i bàsiques són les *Genealogiae deorum gentilium* del Boccaccio, ja que ajuden a situar Corella en un context, que és cultural i de proximitat al Boccaccio, en italià i en llatí, que pot encara donar sorpreses més enllà del que ja se sap. Perquè almenys un aspecte de l'art de Corella, al meu parer, no ha estat analitzat o plantejat com caldria, el dels seus models estilístics de la prosa, que evidentment són només llunyanament clàssics, amb la fonamental influència de Sèneca. La meua impressió és que, per molt que hi hagi una certa continuïtat amb els millors d'entre els traductors de clàssics que el van precedir, com ara Jaume Conesa o Antoni Canals, Corella presenta un model innovador de prosa que com a tal s'erigirà per a la tradició posterior: només cal pensar en Martorell, com bé destaca Pujol, o en l'hagiografia valenciana del segle xv, com nota Martos mateix en un article sobre l'anònima *Vida de Santa Bàrbara*. A mi, l'autor que se'm fa més proper a Corella des d'aquest punt de vista és exactament Boccaccio, no tant però el del *Decameron*, sinó el de la *Fiammetta* i sobretot del *Filocolo*, obra que circulava per les terres catalanes i de la qual ha estat detectada la presència, d'alguna manera, al *Tirant* i al *Curial*.

Com si no fos prou, Martos afegeix a l'anàlisi del text i al comentari de les seves fonts, el testimoni d'altres materials mitogràfics, sobretot medievals, com són els tres Mitògrafs vaticans o les diferents redaccions de moralitzacions franceses de les *Metamorphosis*. En una primera lectura, ho he de admetre, em va semblar que aquests materials sobressin i fessin feixuga la lectura, ja que no eren fonts i podien engendrar confusió. En una segona, he hagut de canviar d'idea. Tot sigui dit, no agilitzen la lectura; això no. Però permeten encara més de comprovar, pas a pas, l'originalitat creativa de Corella mitòleg i la seva determinant distància de les típiques moralitzacions medievals a canvi d'una literatura ètica, evidentment, però de debò literatura, *correlada* a la moralització, però sense dependre'n per a la seva existència. És una enorme quantitat de material, que prové de textos no sempre fàcils de llegir, i hem d'agrair a Martos que s'hagi carregat amb aquesta tasca i ens n'hagi facilitat els resultats. Repeteixo, són una enorme quantitat de dades que indirectament, i per contrast, ofereixen molta informació determinant.

En tot el seu llarg tractament hi ha dos arguments pels quals discrepo de l'autor i que em permetré d'exposar. El primer és relatiu a la interpretació del marc narratiu del *Parlament* i dels models que s'hi proposen. Martos, fent referència a suggeriments o afirmacions de Lola Badia i de Josep Solervicens, esmenta com a possible font per al gènere, i també per a qüestions de teoria literària i d'interpretació, el *Convivio* de Dante i relaciona el *Parlament*, també arran d'això, amb *convivia* del Renaixement. Ara bé, em sembla que les coses s'haurien de reconsiderar sense introduir referents textuais concrets i de gènere que no trobo pas ni necessaris ni adients.

Primer punt: el *Convivio* és un text inacabat, amb greus problemes textuais, que no va tenir gran tradició, sobretot fora d'Itàlia. És un tractat molt complex i el títol *Convivio* és purament al·legòric, ja que fa referència a un banquet sapiencial; a més és un monòleg i no té res a veure amb *convivia*, en què hi participin contertulians. Perquè Corella aprengué alguna cosa sobre els diferents graus d'interpretació i de significació del text ni calia anar a parar al *Convivio* ni és aquest el text més adient, ja que és molt filosòfic i dirigit a la interpretació de lírica amorosa, quan els comentaris més exegètics que Corella lluirà posteriorment al *Johí* són molt més moralistes i teològics. Així que

les fonts per aquest seu saber han de ser altres i de més lligades als textos clàssics, per un cantó, i més de teòleg per l'altre. Crec que amb comentaris a Sèneca i Boeci, ben al seu abast, ja en podia tenir prou, tenint en compte que desconeixem del tot la formació 'teològica' de Corella; penso també que en sant Agustí podríem trobar bastants sorpreses.

Segon punt: el fet que al pròleg del *Parlament*, tant Solervicens com independentment jo mateix, trobéssim ressons del *de amicitia* de Ciceró no ens ha de permetre de fer consideracions respecte al gènere practicat per Corella, ja que l'una cosa no té res a veure amb l'altra. La presència del *de amicitia* només afecta la caracterització ètica dels personatges i la seva situació social: afecta uns continguts parcials i no les formes. El *Parlament* no té res a veure amb els diàlegs ciceronians ni amb els posteriors del Renaixement, que a més no són només posteriors per època, sinó, i sobretot, per cultura, per situació i per continguts, ja que aquests tenen alhora arguments filosòfics tot un altre tarannà de normes comportamentals. Al *Parlament* no hi ha imitació clàssica en aquest sentit. A més, el *de amicitia* és un text que, pres aïlladament, no vol dir res, ja que vertebra tota l'edat mitjana, tant laica com monàstica, en les seves reflexions sobre l'amor i l'amistat. L'horitzó modèlic del *Parlament* està configurat pel *Decameron*, i si li hem de trobar altres referents no oblidem que les mateixes *Metamorphosis* utilitzen la tècnica de personatges que expliquen relats. Més aviat jo miraria el *Parlament* com un indirecte correctiu, més que d'un gènere estrictament, de tertúlies del tipus de les *questioni d'amore* del *Filocolo* o de les *demandes d'amour* que Rosanna Cantavella veu al darrere del *Debat* amb el Príncep de Viana i, possiblement, també rere la *Tragèdia de Caldesa*.

Aquesta manera d'enfocar el problema em sembla molt més adient, sigui perquè els que presento són models més propers a Corella i perfectament integrats en el seu món literari, sigui perquè es presenten com un bon blanc per a crítiques, com altres vegades fa Corella, d'aspectes formals i teòrics de la pràctica literària contemporània que s'ha de corregir. I això s'esdevé pel tràmit del terapèuticament aristotèlic *Parlament*, ja que hem de tenir en compte la important presència de Aristòtil rere el pensament de Corella, com s'ha encarregat de mostrar-nos Tomàs Martínez.

El segon argument que no m'acabo de creure del tot és el del coneixement per part de Corella de *Lo somni* de Metge. Martos individua una prova textual que lligaria les dues composicions, fet que li permet de veure la influència de *Lo somni* també en l'articulació sintacticonarrativa del *Parlament* amb la diatriba inicial contra les dones i la final contra els homes. Jo he de confessar que, per un cantó, veig forçada i innecessària aquesta presumpta influència de Metge per explicar l'articulació narrativa del *Parlament*. Però és que trobo, sobretot, que, quant al coneixement de Metge per part de Corella, resta encara tot per demostrar.

El raonament sobre el qual es fonamenta Martos és el següent (p. 146): «les referències concretes a l'àguila, al falcó, al lleó i al cérvol –o cérvola, en el text del valencià– no es coneixen en cap dels manuals mitogràfics que fem servir ni en cap de les fonts clàssiques o pseudoclàssiques esmentades, però sí que apareixen en el mite d'Orfeu de *Lo somni*». Ara bé, tenim en compte que en el seu text Corella procedeix per oposicions: els ocells no temien l'àguila i els coloms al falcó, com la cérvola no temia el lleó, mentre Metge fa un senzill elenc de representants del món mineral, vegetal i animal sense entrar en detalls de parelles. Considerem també que Ovidi parla d'ocells i bèsties ferotges que no es temien els uns als altres, i pensem que també ho insereix en el punt de la narració de quan el cant d'Orfeu baixat als inferns obté que tothom deixi la seva ocupació normal. Que és el mateix moment narratiu on el trobem a Corella, i no com a Metge i un segon cop a Ovidi, abans de la mort apedregat del poeta traci. No és gaire arriscat pensar que l'elaboració d'aquestes parelles contrastants sigui un autònom invent de Corella mateix. Però, al *de consolatione Philosophiae*, text segurament més en el seu horitzó ètic i literari que no pas *Lo somni*, Corella troba exactament, a III, m. XII, 10-11: «iunxitque intrepidum latus saevis cerva leonibus» – i noteu que

el plural *cerva* pot haver atret el femení singular. Així que, bé perquè era present en algun comentari a Boeci, bé per una seva espontania *amplificatio*, gens estranya, em sembla que, per aquestes parelles i sobretot el detall del cérvol, ens hauríem de referir al *de consolatione* i no pas a *Lo somni*, el coneixement del qual queda per demostrar.

Aquestes puntuals, i massa elaborades, crítiques, no minven de cap de les maneres l'absoluta qualitat del treball de Martos i ens deixen albirar un bon futur a un jove estudiós que, després de nombrosos articles, ha sabut superar la prova d'un assaig, notable per la dificultat del tema i la complexitat de l'anàlisi.

STEFANO MARIA CINGOLANI

Jaume MACIÀ GUILÀ, Joan SOLÀ (ed.), *La terminologia lingüística en l'ensenyament secundari. Propostes pràctiques*, Barcelona: Editorial Graó, 2000.

Qualsevol disciplina científica requereix l'establiment d'un conjunt de termes, definits amb rigor i amb precisió, que designin els conceptes –fonamentals i secundaris– en què aquesta ciència es fonamenta. En contrast amb la terminologia fixada que presenten algunes àrees del coneixement, la lingüística és una de les ciències on els termes que denominen certs aspectes i fenòmens de les diverses branques que la componen manifesten més canvis de nomenclatura. Aquesta vacil·lació és una mostra d'una consolidació terminològica deficiente, que ha estat provocada en general per l'absorció indiscriminada dels termes dels diferents models que s'han succeït al llarg de la història: des de la tradició gramatical grecolatina fins als models teòrics del segle xx, els quals han introduït, al seu torn, un esplet de neologismes i d'anglicismes. La terminologia que s'usa a les aules, fruit sovint de l'adscripció més o menys conscient a un determinat model teòric, pot ser ben poc transparent, com ara el terme “suplement”, d'Emilio Alarcos, que designa el “complement de règim verbal” –conegut també com a “complement preposicional”.

D'altra banda, les pluralitats i deficiències terminològiques també s'expliquen a causa d'un desenvolupament insuficient de les disciplines, la qual cosa justifica la dicotomia tradicional entre les ciències i les lletres. El cert és que si la vacil·lació terminològica tingués lloc en les àrees del coneixement tradicionalment anomenades de “ciències” –pensem, per posar un exemple, en la medicina–, de ben segur que es generarien problemes importants d'intercomunicació i es buscaria una solució única precisament en uns moments en què la globalització –per a bé o per a mal– uniformitza els contactes a través de l'homogeneïtzació més o menys sistemàtica d'usos i de costums. Addicionalment, el conflicte terminològic s'incrementa no sols perquè la denominació d'un mateix concepte varia en els diversos manuals i es materialitza en una dispersió terminològica en les classes de llengua –i l'ensenyament de la llengua catalana, juntament amb el d'altres llengües incloses en els currículums educatius (el castellà, l'anglès o el francès), no és una excepció–, sinó també perquè la intervenció del centre docent o dels ensenyants pot agreujar encara l'esmentada vacil·lació. Cal tenir en compte que la qualitat del professorat, deixant de banda ara els encertats raonaments de Toni Sala¹ quant a les dificultats (indisciplina, manca de suport institucional i dels pares) que

1.- *Petita crònica d'un professor de secundària*, Barcelona: Edicions 62.